

Fig. 1. Bylderup. Ydre, set fra sydvest.

E. M. 1950

BYLDERUP KIRKE

SLOGS HERRED

Kirken, der er den gamle herredskirke, var vistnok viet *Vor Frue*, en oplysning der dog kun går tilbage til Søren Abildgaard, som i sin dagbog¹ noterer, at »denne Kirke kaldes og Vor Frue Kirke«; men o. 1575 omtales et tidligere Vor Frue vikarie². Kirken betalte 24 skilling lybsk i cathedraticum (se p. 1025). Engang mellem 1202 og 1214 (formentlig 1204) stadfæstede kong Valdemar II. Sejr de besiddelser, der var overdraget Løgumkloster af kongen selv og af bisperne i Ribe, heriblandt tienderne til Bylderup kirke, skænket af biskop Valdemar Knudsen af Slesvig³. Mellem 1209 og 1234 skænkede bisp Niels af Slesvig sin trediedel af tienden til Løgumkloster⁴, dog vistnok uden følger for patronatsforholdet⁵; i et udateret dokument fra 1279—83 nævnes en sognepræst ved kirken⁶, og i 1504 forekommer både en sognepræst og en kapellan⁷.

Ved reformationen kom kirken under landsherren, fra 1544 hertug Hans² og efter dennes død 1580 de gottorpske hertuger, fra hvem kirken 1713—21 kom til kongen. Menighedens valgret var her ligesom i Højst til en viss grad bevaret. Efter genforeningen 1920 kom kirken, der nu er selvejende, fra Slesvig til Ribe stift.

Under svenskekrigene i 1600'erne led kirken en del overlast⁸.

Ifølge et vandresagn skal kirkerne: Bylderup-Rabsted, Tinglev-Bjolderup og Hjordkær-Uge (de tre sidste i Åbenrå amt) parvis være opført af øksekastende kæmper⁹. Andre

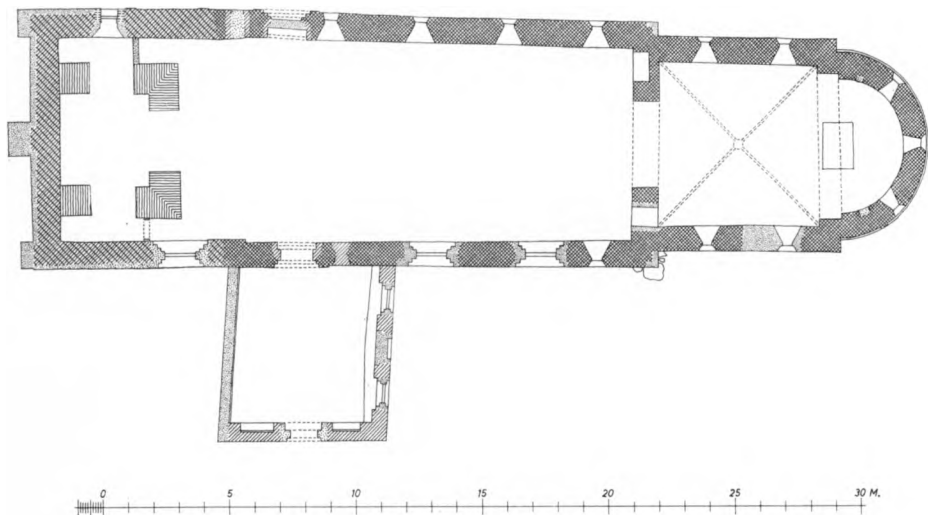

Fig. 2. Bylderup. Plan. 1:300. Målt af El. M. 1954.

sagn knytter Bylderup-Burkal sammen (se p.1625). Også om klokkerne, helvedesmaleriet og Nis Hinrichsens gravsten og i kirken ophængte kappe med de fem pile (som sagnet naturligvis gør forgiftede) er der historier og sagn, de fleste dog af ret ny dato^{10 a}.

Kirken ligger i byens vestlige udkant og nær sognets vestgrænse. Den afrundede kirkegård (fig. 13) er i ny tid udvidet mod syd. Den hegnes af kampestensdiger, som blev omsat og jorddækkede på indersiden ved kirkegårdsplaneringen 1872¹⁰. I øst, hvor der ifølge planen var en muret portal med to åbninger, er der nu køreport og låge af jern mellem stenpiller¹¹, mens de to (formentlig ligeledes murede) indgange i nord og syd er nedlagte; sidstnævnte er omtalt i forbindelse med en istandsættelse 1858¹². Portene, »die Stegel«, fik en nødvendig reparation 1668⁸.

En *†kirkerist* er nævnt 1640⁸.

Fritstående *†træklokkestabel*. I året 1753—54 bortauktioneredes »nogle ubrugbare pæle fra det gamle klokketårn«⁸; der kan næppe være tvivl om, at denne notits vedrører stolperne fra en fritstående træklokkestabel, som er blevet nedrevet efter tagrytterens opførelse 1753 (sml. p. 1610). Denne klokkestabel må skønnes at være identisk med det gamle, bygfældige klokketårn, som man i tiden forud for 1637 havde måttet bygge og forbedre¹³.

Kirken består af apsis, kor og skib fra 1200'ernes 1. halvdel, en lidt yngre vestforlængelse, et senmiddelalderligt våbenhus i syd og et tårn fra 1626, rejst i forlængelsens vestre del. En fritstående klokkestabel og en tagrytter er forsvundne.

Den romanske bygning, apsis, kor og skib, synes helt at være af munkesten

(25—26 × 12—14 × 7,5—8 cm, 10 skifter = 97 cm, målt bag våbenhuset) i uregelmæssigt munkeskifte og med mange mørkbrændte sten. Apsiden har muret skråkantsokkel og en gesims bestående af rundbuefrise (smalle, krumme formsten) under en art savskifte, hvis tænder overvejende består af små rundstave (sml. Højt p. 1569). De tre vinduer, der ligesom korets og skibets er genåbnet 1952, er 115 cm høje udvendig og hævet 160 cm over soklen. Korets nordmur har en gesims, der helt svarer til apsidens, og skibets nordmur har rester af et savskifte, mens sydmurene i begge afsnit har buefrise, der dog i sin nuværende form med stærkt styltede buer synes at være en rekonstruktion; på koret og den del af skibet, som ligger øst for våbenhuset, sidder buefrisen dog så lavt, at der godt kan have været et savskifte ovenover. Koret har to vinduer i hver langmur (den østre i syd genfremstillet 1952), og skibet har haft fire, men de to midterste i syd er ødelagt af yngre vinduer. Korets og skibets vinduer er udvendig henholdsvis 135 og 130 cm høje, og buetoppene sidder henholdsvis 90 og 130 cm fra murens overkant; skibets murhøjde er ca. 5,85 m (målt i nordøst). De rundbuede og falsede døre sidder i udvendige murefremspring, der er affasede foroven; muligvis er den fladbuede lysning og inderkarmene omdannet. Syddøren er i brug, den nordre blændet (indtil 1952 helt tilmuret). — Korets østre taggavl med to små, fladbuede åbninger til apsisloftet og skibets østre med en asymmetrisk anbragt, rundbuet åbning kan være de oprindelige.

Indre. Apsiden har to små, spærdækkede gemmenicher, falset bue til koret og bindermuret halvkuppelhvælving. Den store triumfbue flankeres af rundbuede sidealternicher; disse blev genåbnet 1952 og den søndre gennembrudt til prædikestolsopgang. Pladsen for skibets nedrevne, ca. 1 m tykke vestmur afsløres af uregelmæssigheder i de forlængede mure. Koret har haft bræddeloft oven på bjælkerne; åbningerne mellem muroverkant og bræddelag har været lukket med kantstillede brædder, der var skudt ned i riller på bjælkerens sider. Skibets loftsbrædder har antagelig også ligget på oversiden (ligesom siden 1952), men her findes ingen spor efter lukkebrædder.

Tilføjelser og ændringer. *Vestforlængelsen* er antagelig opført endnu i 1200'rne; som byggemateriale er benyttet en meget blød munkesten, hvilket har bevirket, at hele afsnittet er fuldstændig skalmuret med undtagelse af et lille felt i nord. Her ses på murens nedre halvdel to helsten brede lisénstumper, som formentlig er levninger af en større udsmykning. Der findes ingen gesimsfrise i nord, og det er vel tvivlsomt, om den rundbuefrise, som pryder sydmuren, har gammelt forlæg. Det høje, smalle, fladbuede vindue i nord kan indeholde dele af et oprindeligt.

Korets hvælving fra 1400'rne hviler på indhuggede forlæg; ribberne er kvartsten brede og samlet om en rund slutsten, de ret stærkt buklede kapper er

Fig. 3. Bylderup. Ydre, set fra syd.

E. M. 1954

muret af en lang, gul munkesten i skifter, som falder mod kappernes isselinie; fire rektangulære trækhuller og brede, løse overribber.

Det store *våbenhus* er senmiddelalderligt, af munkesten, men stærkt ombygget bl.a. 1736¹⁴, da det forhøjedes og fik ny gavl (jernankre). På skibets mur ses aftryk af det ældre, stejlere tag. Østvæggen har haft tre blændinger svarende til de to fladbuede, som endnu flankerer døren; denne er nu fladrundbuet og kronet af en (tilmuret) cirkelglug. Vinduerne er nyere. 1655 og 1665 kaldtes bygningen henholdsvis »Vorhaus« og »Karnhaus«⁸; sidste betegnelse anvendtes endnu 1924¹⁵.

Tårnet. Herredsfoged Hans Nissen skrev 1637 til hertugen om det forfaldne klokketårn (sml. †klokkestabel) og et nyt, kirken til ziir: »A: 1626 angefangen und Gottlob glücklich vollenführet«¹³. Denne oplysning må gælde det nuværende tårn, hvis underdel, fire svære piller, er plantet ned midt i vestforlængelsen. Over dettes loft forbindes pillerne af spidsbuede arkader, og derefter følger to stokværk, det nedre mørkt, det øvre — klokkestokværket — med to glamhuller i nord, øst og syd; de østre er slanke og fladbuede, de øvrige, vistnok yngre, er falsede og fladrundbuede. Så vidt det kan afgøres, er murværket i krydsskifte.

Under et uvejr 1682 brændte tårnets temmelig høje spir¹⁶ (sml. klokke), og det nuværende sadeltag med gavle i øst-vest stammer formentlig fra istandsættelsen, der må være påbegyndt samme år (sml. jernankre ndf.), men som muligvis først fuldførtes henimod 1709¹³.

På kirkens vestende og tårnets fire sider er der talrige jernankre af forskel-

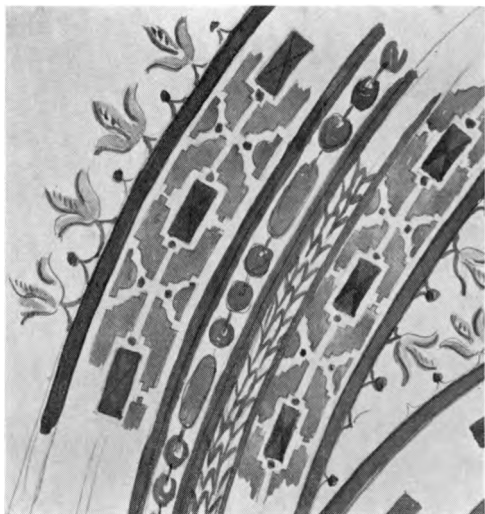

Fig. 4. Bylderup. †Kalkmalerier, ribbedekoration. Akvarel af Ole Søndergård 1922 (p. 1611).

må gælde blytagets udskiftning med skifer). På tårnets sydside findes et kronet spejlmonogram for Fr. Wilh. v. Holstein (amtmand 1730—67).

†*Tagrytter* fra 1753. På korets tagryg sad der endnu omkring 1910 en lille, helt skiferklædt tagrytter med en fladbuet åbning til hver side og gavle i øst-vest. Lidt af fyrretræsunderbygningen står på plads, og i en planke er der skåret AN(N)0 1753 samt (med mindre sikker hånd) 1762.

Tagværker. Tårnets tagværk er fra tiden efter 1682, våbenhusets fra 1736, begge af fyr. De øvrige er af eg og samtidige med de enkelte bygningsafsnit. Typen minder om Roager (p. 1171, fig. 4 c), men spærstiverne er næsten lodrette. Antagelig i forbindelse med korets overhvelvning blev spærfagene over koret og det forlængede skib forsynet med et nedre hanebånd og Andreaskors. Apstisagværkets ældste dele viser en velgennemtænkt og fint forarbejdet konstruktion (som Hostrup p. 1558), der skiller sig ud fra mængden.

Tårnet og skibets vestgavl står (efter skalmuring 1913) i blank mur, resten af kirken hvidkalket. 1854 blev sydsidens bly udskiftet med zink¹², og 1880 fik alle tagflader skifertækning¹⁸. For noget af blyet købtes fire fladbuede jernvinduesrammer¹², der ved restaureringen 1951—52 (arkitekt Holger Mundt) afløstes af rundbuede trærammer med blysprosser. Sidstnævnte år blev gulvene fornyet i mursten, og gipsloftet i skibet fjernedes, hvorefter en grå farve på bjælker og brædder opmaledes; før 1952 kunde man under det grå skimte en lys, blå maling.

Solur fra 1700'rne, af rødlig kalksten; på våbenhuset.

Vindfløj fra slutningen af 1600'rne, af form som en hane. På fløjstangen Chr. V.s spejlmonogram samt yngre(?) initialer: IN, PB (måske for Balthazar

lig alder og form, mange med initialer og årstal, der refererer til forskellige byggearbejder. Ældst, og formentlig henvisende til udbedringen efter branden, er 1682 på østmuren. Derefter følger i vest CF under hertugkrone (hertug Carl Frederik), JV, som ifølge Abildgaards dagbog¹⁶ må være resterne af JLVK (amtmand Johann Ludvig v. Königstein), og SPP (Samuel Reimarus Præpositus); disse initialer er fra o. 1706¹⁷—08⁸, da den egentlige genopbygning synes at have fundet sted¹³. Herunder læses IF, 1787⁸, 1913 (begge årstal gælder skalmuringer), og nederst 1834⁸ (hovedreparation) og 1880¹⁸ (der

Fig. 5. Bylderup. Indre, set mod øst.

S. A. Claudi-Hansen 1910

Petersen, provst 1747—87), LL, MD samt volutter. Nu anbragt over korets østgavl, tidligere på tagrytteren, hvor den som pendant havde en volutprydet stang; før 1753 havde vejrhnen muligvis plads på klokkestablen.

†KALKMALERIER

Rester af tre lag malerier afdækkedes 1922, men da de sad på løse hvidtelag, var en konservering ikke mulig, og de overkalkedes påny.

1) Middelalderlige: indvielseskors af forskellig alder samt ubetydelige dele af en enkel, sengotisk dekoration. — 2) O. 1600. På væggene i kor og skib, ca. 1 m over gulv, fandtes et okkergult »panel«, hvor sort bladværk i sorte vaser vekslede med smalle fyldinger med røde bosser; over bladværket var der trekantgavle med englehoveder, over fyldingerne rundbuegavle med halvrossetter og over »panelet« plattyske indskrifter med sort fraktur. På korets nordvæg var der tillige rester af en kartouche, og i hver af korhvelvingens kapper een stor kartouche med diademhoveder omkring et kvadratisk felt, hvori rester af en figur, i øst »et barnligt Kristushoved(?) med Straaleglorie« og korsstav. — Den tilhørende dekoration på kappekanter, ribber og buer (fig. 4) var som

det øvrige holdt i rødt, gult og blågråt; ornamenterne var overført til kalklaget ved prikning. — 3) 1700'rne, bl.a. en del sorte bogstaver i vestre hvælvkappe.

INVENTAR

Inventaret præges af den hovedstandsættelse, det gennemgik 1951—52 (P. Kr. Andersen), hvorved alt ældre blev underkastet en behandling, og adskiligt fornyedes, bl.a. stolestaderne.

Alterbord, middelalderligt, vistnok af munkesten, nu frit i apsiden *bag* altertavlen, der ved den ovennævnte restaurering flyttedes frem foran apsismundingen. Bagsiden står 205 cm fra apsidens østvæg, længden er 183 cm, bredden 118, men muligvis er der føjet et stykke til mod øst; højde over gulv 94 cm. Foran altertavlen snedkredes 1951 et nyt *bord* af et panel, sikkert det Haupt (II, 566 f.) omtaler som stoleværkets panel mod koret, af hvilket tre fag anbragtes som forside, et fjerde mod syd, mens nordsiden lavedes af nyt. Panelet har forneden en række fyldinger skilt af brede, kannelerede lister og, over en spinkel gesims, smalfyldinger med rudestillet gitterværk, adskilt af bøjler med diademhoved over roset. Kun eet (pålimet) ansigt bevaret, de øvrige er kun malede. Gesimsen har tandsnit; fodprofilen ny. I de oprindelige fyldinger fremdroges en staffering, antagelig fra 1759 (sml. altertavle), blåmalede rocaillemotiver på rødbrun bund; rammeværket blå med røde lister. To fag af det samme panelværk opbevares på loftet.

†*Sidealterborde* har formentlig stået foran nicherne i triumfmuren (p. 1608).

Altertavle i renæssance, o. 1600, nær beslægtet med Sørup 1603 (Landkr. Flensburg) og Hjordkær (Åbenrå amt), som disse firsøjlet og med høje, smalle sidefelter. Storstykkets korintiserende søjler med rige prydbælter (putti med rigsæble og lidelsesredskaber) står på høje postamenter med rektangelfyldinger på de tre frie sider, de fremadvendende med små dydefigurer (kun Klogskaben og (vistnok) Troen bevaret), de sideværts med gammeldags, bredfligede kartoucher. De to midterste søjler er noget fremskudte, og bag dem er der kvindehermer med volut-arme og frugtbundtskafter. Storingerne er af vanlig renæssanceform omkring et diademhoved (det søndre fornyet 1759?) og med to buttede, livlige englebørn, nu uden attributter (lidelsesredskaber?). Postamentgesimsen er kvartrund forneden, med beslagværk og smykkebosser samt englehovedbøjler under søjlerne. Flankerende postamentfyldingen, hvis ramme nu er glat, står pudebærende småfigurer af Peder (fig. 7) og Paulus; de udsavede postamentvinger stammer sikkert fra 1759. Den forkrøbbede storgesims har ganske smal frise. Der er topstykke både over midtfeltet og over sidefelterne; det midterste og største er udformet som en attika med arkadefelt flankeret af mandlige hermer, sidetopstykkerne er kartoucheformede med cirkelfelt.

Marie-Louise Jørgensen 1954

Fig. 6. Bylderup. Indre, set mod vest.

Stafferingen er fra 1759 (jfr. ndf.): blå og rødt behersker rammeværket, der også oplives af lidt guld og sølv; søjleskafterne er marmorerede. Storfeltets bevægede nadvermaleri (jfr. Tislund, Haderslev amt p. 914) er måske udført af Løgumkloster-maleren Joh. Conrad Kolp, der 1780 udførte malerarbejde i kirken⁸, og som muligvis er den, der har udført det tilsvarende nadverbillede i Tislund. Det ganske farveprægtige maleri er noget forvansket ved opmaling; således er Judas, der står på spring til at styrte ud af døren, blevet udstyret med et glas i højre og en halvfylt flaske (i stedet for pungen) i venstre hånd. I topfeltet ses Kristus med et kors i højre hånd, stående på en mark ved Golgatha, med Jerusalem i baggrunden. I de øvrige felter er der pietistisk prægede indskrifter med spinkel, gylden fraktur på sort, i sidetopstykket mod nord: Vi have et Altere Christum, Heb. 13, mod syd: Jesus leed at hellige Folket med eget Blod, Heb. 13, i nordre sidefelt: Min Siæl troe, æd og annam Jesu sande Legeme, som er knuset for dine Synder, mod syd: Mit Hierte drik Jesu Guds Søns Blod, det styrker og luttrer af ald Synd, samt: Anno 1759 fordelt i begge felter. I postamentfeltet, inden for rocailleagtig ramme: Prøv mig Herre, etc. Psalm 26. Fremdraget under overmaling ved sidste restaurering. —

Marie-Louise Jørgensen 1954

Fig. 7. Bylderup.
Petrusfigur fra altertavlen
(p. 1612).

1856 foreslog kirkevisitatoriet at anskaffe en tavle med et forgyldt kors¹².

Altersølv, kalk, sengotisk, fra sidste halvdel af 1500'rne, med bæger fra o. 1675. Den sekstungede fod på karnisformet fodplade er stærkt repareret (bl.a. 1637 og 1645⁸); på en af tungerne et pånippet, støbt krucifiks (nu uden fødder). Skaftled og knop har rige graveringer: blad-, blomster-, bånd- og skaktavlmotiver på skaftets sider, gotisk stavværk på knoppens spidse tunger foroven, enkle krydsbånd på undersiden. På de seks rudebosser graverede og ciselerede majuskler: »Ihesus« i bladværk, spidse treblade o. lign. Det store, let udsvajende bæger er stemplet IR i rektangel og udslidt Tønder-bymærke: Jacob Reimer I⁹. Højde 19,5 cm. *Disk*, samtidig med kalkens nedre dele, med graveret cirkelkors på randen og bunden opdrevet som et firpas med gotiske blomster i sviklerne. *Oblatæske* skænket af menigheden 1886, stemplet: 13 löth Silber Th. Koppen, Berlin. *Vinkande* med Københavns stempel 1919, skænket ved genforeningen til minde om Fr. Holten Lützhöft (sidste sognepræst før 1864) og hustru af deres børn. — *Sygesæt* af plet.

Alterstager, omtrent svarende til Tislund 1632 (Haderslev amt p. 916) og Ø.-Løgum (Åbenrå amt). 40 cm høje.

†*Brudesmykke*. O. 1780 havde sognepræsten et »kronesmykke« med tilbehør, for hvis benyttelse han fik 2 rdl., og et »kransmykke« med tilbehør, for hvilket han tog 4 mk. Hvis bruden ikke benyttede disse, skulde præsten have en godtgørelse²⁰.

Alterskranke 1942—43 (H. Mundt). Den tidligere †skranke var fra 1856—57⁸ og havde jernbalustre, formentlig den i egnen traditionelle type af form som træer.

Døbefont (fig. 9) af træ, skænket 1710 sammen med fad og låg: »Gott zu Ehren der Kirchen zum Zirath diese Tauffe Henricus Ibenthal mit seinen freu(n)den²¹ verehret Hamb[urg]«, og gjort i Hamborg. På kummen er der to udskårne våben for Haistrupgårds ejere, hans med mand i kort kofte og med baret rækkende en stridshammer (med stjerne) op mod træ til højre (hjelmtegn træ), hendes med en halv, springende hjort med slange i munden (samme hjelmtegn). Kummen hviler på en Johannes døber figur. Marmoreret, foden hvidligt og rødligt, kummen rødligt, Johannes med sølvkæde, forgyldt lam og kors. *Dåbsfad* af tin, samtidigt, med kronet rosestempel 1701, ottekantet, med to bæreringe. På randen graveret: »Anno Fr. Ilsabe Höneken, Fr. Metta Catha-

rina Ibenthals, Her Herman Stried Beck 1710«. Tvm. 39,3—42 cm. *Fontelåg* af messing (jfr. fig. 9) med gravering på øvre vulst: »Dieser Deckel ist von Denen Herren und Freunden So die Tauffe verehret Gleichfals in Hamburg ange-schaft worden Anno 1710«. †*Dåbskande* af tin nævnt 1782²², se p. 1622.

Den tidligere *døbefont*, en romansk Gotlandsfont af kalksten, med spidse arkader, cylinderskaft og flad, rund fod, står nu i tårnrummet med delvis afslået kumme (Mackeprang: *Døbe-fonte* p. 413).

Krucifiks, sengotisk, fra slutningen af 1400'rne, muligvis fra kirkens katolske †fløjaltertavle, hvor det kan have stået på midtskabets overside; 62 cm højt. Den meget velskårne figur (jfr. fig. 8) svarer nøje til krucifiksfiguren i

Daler altertavle (p. 1342 ff.), der muligvis også oprindelig har kronet midtskabet, og hermed indgrupperes den i den store kreds af arbejder omkring Aller-tavlen (Haderslev amt p. 266, Spandet-Højst-Døstrup etc.). Korset har skårne firpas for enderne, forneden dog lidt inde på stammen, fordi firpasset vel har skullet hæve sig over en blomsterrække. I firpassenes svikler er der korsblomster og langs armenes sider små, hulede skiver. 1950 afdækkedes og repareredes en staffering, formodentlig fra baroktiden. Tidligere over korbuen, efter restaureringen ophængt nordligt på triumfvæggen.

Prædikestol med reliefskåret årstal 1585 på den samtidige himmel, fra samme værksted som den samtidige prædikestol i Skast, der er signeret IS (p. 1479). Stolen, der siden 1951—52 har adgang ad en gennem triumfmurens sydside hugget åbning, er på fem fag, af hvilke de fire danner en polygon, mens det femte, tidligere opgangsfaget, nu går vinkelret på væggen. I de retkantede storfelter er der reliefskårne våben for hertug Adolf og Kristine af Hessen flankeret af Paulus til (heraldisk) højre, Kristus med rigsæblet og Peder til venstre, alle i rige, bredfligede kartoucherammer og med reliefskårne navne: »S. Paulus«, »Salvator mundi«, »De sancto Petro«. På hjørnerne står ungrenæssancesøjler, og alle gesimser springer frem med lange spidser over hjørnerne, der forneden afsluttes med store englehoveder som hængestykker. Rammeværket til fyldingerne er nu glat, men der er spor efter bosseornamenter. I posta-

Marie-Louise Jørgensen 1954

Fig. 8. Bylderup. Hoved af krucifiks (p. 1615).

E. M. 1950

Fig. 9. Bylderup.

Døbefont, skænket 1710 (p. 1614).

D. Georg Pet. Præpo. Tnd. [d. e. Tonderensis, i Tønder], Ierick Iversen«. Loftet er firdelt af profillister og de enkelte rektangelfelter korsdelte, men korset afbrudt af et retkantfelt med evangelisttegnene; i midten nedhængende Helligåndsdue.

Stafferingen, der fremkaldtes 1951—52, er samtidig med altertavlens, domineret af blå og rødt samt hvid-rød marmorering på søjler og tværgående lister, våbnene med heraldiske farver. Opgangen var før restaureringen (jfr. fig. 5) ad en trappe fra 1895¹² langs væggen.

Stolestaderne fornyedes 1951—52. Af de tidligere stader, fra 1897 (kronik), genbenyttedes sæder og ryglæn. På Haupts tid (1888, da også lågerne var bevaret) stod der endnu et par stolevanger med muslingeskalprydelser i tårnrummet (jfr. i øvrigt under alterbord). Et stolestaderegnskab 1841²³ omtaler stolene i koret (jfr. Haupt fig. 1516), de »lange« stole (i skibet) og stolene i tårnet. Først 1857 bestemtes det, at fruentimmerstolene skulde have ryglæn²⁴. 1748 »veraccordieres« fruentimmerstolene: Sönnick Petersen fik betaling for

mentfelterne med reliefversaler bibelcitater, fra øst: »Vas electum est« etc. Act. 9, »Reges terræ et omnes« etc. Psal. 148, »Reges erunt nutritores« etc. Isaiæ 49, »Hic est filius meus« etc. M. 17, og »Dabo tibi claves« etc. M. 16. I frisen: Herrens ord bliver i evighed, ligeledes på latin. Ny bærestolpe. Himlen er retkantet med spidsvinklede topstykker hvori frem-springende mandshoveder; langsiden, mod vest, har dog i midten et fornemmere top-stykke, hvor der under trekantgavlen med hoved er et søjleflankeret felt, der optages af en stående engel; hun holder på hver side et skjold med givernes (Haistrupgårds ejere, jfr. døbefont) våben, mandens med halv, springende hjort, der holder slange i munden, her courtoisimæssigt vendt mod venstre, hustruens et træ med tre symmetrisk anbragte grene, hver endende i et trekløverblad; under englen: »Hans Nissen seliger Marina Hanses«. I frisefeltene: »Ad legem et testimonium« etc. Mar. 16. På fremspringene mellem hængestykkerne (mod vest) årstallet og på hængestykkerne kirkeværgernes og provstens navne, med fordybede versaler: »Kresten Asmussen,

mandsstolene og andet arbejde (30 mrk.)⁸. Et stolestaderegister fra 1683 er bevaret¹⁴.

Et par fornemme **stolegavle*^{24a} (fig. 10), sikkert fra det Ringeringsske værksted i Flensborg, o. 1600—20, befinder sig i Flensborg bymuseum (nr. 4296 a—b); afrensede, højde 102 cm, bredde 28 cm.

Lænestol, 1700'rne, øreklapstol af fyr, med kølbuedskæringer forneden i vangerne, umalet.

To smukke smedjærns *hatteknager* med initialerne: MHRH HI 1776 og INB 1798 har sikkert været anbragt i forbindelse med stolestaderne. 1954 på våbenhusets loft.

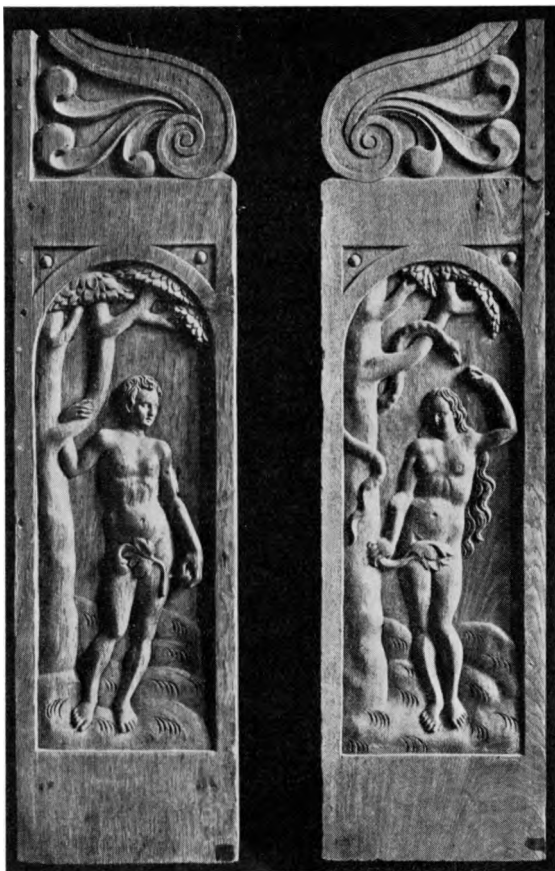
**Kirkekiste*²⁵, 158 cm lang, 49 bred og 52 høj. Inventariet 1782²² meddeler, at den bruges til opbevaring af kirkens bly. Sekundært låsetøj. I Tønder museum, hvor den har nr. 139.

Lavt brystværn i vest, med *orgel* 1951 fra Marcussen og søn, Åbenrå (12 stemmer, et manual, pedal, mekanisk). Dets forgænger var leveret 1898 fra samme firma (kronik).

Klingpung 1885; ude af brug. I tårnrummet.

Tarvelig *salmenummertavle* til skydenumre. Et par smukke af eg, o. 1700, med top- og hængestykke af store, fligede akantusblade, tværdelt af en liste og til kridtskrevne salmenumre, henstår i tårnrummet.

Maleri, Kristus på korset, ifølge Haupt (II, 568) »bald nach 1701, aus Hamburg«, olie på træ, 218 × 119 cm, i profilramme med udsavet top- og hængestykke. Sort baggrund, figuren med bleg hudfarve, hvidgråt, flagrende lændeklæde. Top- og hængestykke malet med rocailleagtige ornamentter om skriftfelt med gylden fraktur, foroven: »Christus Iesus er malet for øyen. Gal. 3«, forneden: »Vi seer hen til Iesum, Hebr. 12 v. 2«, og under den korsfæstede: »Vi den Korsfæste selv, ey Billedet tilbeder, Hand lever og Hands Aand med Suk for os fremtreder. Rom. 8. v. 26«. Ifølge Haupt blev maleriet beskadiget

Flensborg bymuseum fot.

Fig. 10. Bylderup. **Stolestadevanger*, i Flensborg bymuseum (p. 1617).

ved en reparation, derefter så godt som »neu gemacht ... sehr schlecht«. Atter istandsat 1952. På skibets sydvæg.

Lyseholder, 1700'rne, 340 cm lang, bestående af to 336 cm lange, tunget udsavede lister, der i en afstand af 51 cm fra hinanden sammenholdes af to udsavede og gennembrudte rankeornamentlister. I den øvre liste er der boret 16 store (7,5 cm), runde huller til at stikke grav-lyseholderne ned i, og til støtte for dem er der på den nederste liste fæstet ligeså mange 16 cm høje jernpigge, beregnet til de hule lyseholdere. Gråmalet. Indtil 1950 på korets nordvæg (jfr. ældre foto i Nat.mus.), nu i tårnrummet.

Klokker. 1711. Støbt af Joh. Asmussen, Husum. Under halsens akantusblad-række står på latin: Herrens ord bliver i evighed samt støbersignaturen, ligeledes på latin. Under grenranke med frugtfyld, på legemet, to versalindskrifter: »Anno 1626 [ist] diese Klocke erstlich gegossen und angeschaffet worden da H. Iohannes Mauritius Probst und H. Hans Nissen zu Haistrup Hargesvoigt gewesen. Anno 1682 sindt undt durch Gottes Wetter Anzundung der grossen Spitze im herunterfallen die Ohre zerschmettert. Anno 1711 ist selbige geborsten und wiederumb gegossen worden, da H. Samuel Reimarich Probst, H. Ewald Ægidii Pastor, H. Hinrich Funck Hargesvoigt und Nis Lauterup und Hans Chrestensen Jurati gewesen«, samt »Psalm. 150. Lobet den Herren« etc. Under disse indskrifter fire englehoveder i bladcircles og fire pelikaner nærende deres unger med deres blod. Tvm. 103 cm. 2) Genforeningsklokke, støbt 1920 i De Smithske Jernstøberier, Aalborg, med vers af Kai Flor²⁶.

†*Klokke*, der hang i tagrytteren over koret og fjernedes 1917 til krigsbrug, havde følgende indskrift: Hans Nissen IFD Hartzvoigt zu Haisterup 1674⁸ Haegidius Lorenti pats(!) Peter Nissen Hans Hansen (klokkecirculære)²⁷.

GRAVMINDER

Epitafier. 1) (Fig. 11) 1618. »Selige Nis Hansen weilandt Harges vaiget in Sluchs harde etc. starfæt Christlich den 8. Febr. Ao 1616, wert begrauen 14. Febr. — Selige Anna Nisses is in erem Heilande andeichtich vorscheiden Ao 16<20> den <10. dece(m)b.> begrauen de(n) <15. Decemb.>. Stort, smukt, snedkret renæssanceepitaf, sikkert fra det Ringerinckske værksted og, som allerede påvist af Haupt, ret nøje svarende til epitaf over Poppens 1610 (Kr. Eiderstedt, jfr. også epitaf over Vette 1601 i Flensborg Mariekirke, Lübbert Wijdow i Tønder, p. 992, o.a.). I de kartoucheagtige sidetopstykker ses afdødes våben, hans halv, springende hjort (jfr. døbefont og prædikestolshimmel), hendes et egetræ; over topstykkerne står dydefigurer: Retfærd og Mådehold. Over midt-topstykket med brystbillede af den velsignende Gudfader med rigs-

E. M. 1950

Fig. 11. Bylderup. Epitaf 1618 over herredsfoged Nis Hansen og hustru (p. 1618).

æblet (ansigtet mangler) genanbragtes ved restaureringen 1952 Kærligheden, der før den tid var blevet overflyttet til den nedenfor omtalte slægtstavle. I storfeltet er der et oliemaleri på træ af den korsfæstede (jfr. Johan Enums maleri i topstykket til epitaf, over Willems 1609 i Tønder p. 990) omgivet af stifterne, mand og hustru knælende på røde puder, samt seks sønner og seks døtre. Farverne er klare og gode; de tre bageste sønner synes vel karakteriserede, mens kvindeansigterne vistnok ikke har haft malerens interesse. Himlen er tungt, gråt skyet, med blå åbning bag korsets tværm. I øverste (heraldisk) højre hjørne et kvadrat med: »Nis Hansen nascitur (d. e. fødes) anno 1558 1. Nouember«, til venstre: »Anna Nisses nascitur Anno 1570 friedages na Meidag«. I topfeltet maleri af opstandelsen; det er interessant at bemærke, at forlægget for maleriet (Alb. Dürers lille kobberstikpassion) er det samme, som i relief ses i alle de prædikestole, der kan henføres til Ringerincks værksted. I smalfelterne indskrifter med gylden fraktur, i topstykkets frise: »Jesus Christus is umme unser Sünde Willen« etc. Rom. 4, i storfrisen: »Psal. 31 In te Domine speravi« etc. »An(n)o Do(mi)n(i) 1618«, i postamentfeltet: »Ick weth datt myn Erlöser leuet« etc. Iob 19. Den oprindelige, brogede staffing fremkaldtes og repareredes 1951—52. På skibets nordvæg.

2) 1619. Slægtstavle hørende til det just behandlede epitaf, men for ringe i skæringen til at være leveret fra samme værksted: »Der Ehrbar vnd vorgeachter Nis Hansen iss tho Haistorp gebaren, van Hans Nissen vnd Marÿnen etc. den 1. novemb. A(nn)o 1558 Hefft sick befriet mitt des Weilandt Ehrbaren vnd vornehmen Erich Clemens Hargesvaget tho Farenstede Dochter Annen vnd darmitt XII eheliche Kinder getüget, Soss Sohns vnde Soss Dochtere & Iss van F. O. thom Hargesvagede in Sluchssharde gesettet A(nn)o 1591 Dem suluen Ambte herhomlich(!) alss ein Man vor gestanden in de XXV Iahr. Sin vater Hans Nissen iss Hargesvaget gewesen XIIIII Iahr, Syn Grotevater Nis Hinrichsen XXXVI Iahr. Dessuluen vater Hinrich Petersen is gebare(n) van Peter Petersen also disses geschlechtes Sta(m)bohm. De vor vngeferlich twe hundert Iahren Haistorp bewahnet Hefft. — Stamregister der Hargesvogede tho Farenstede: Clement Errichsen iss gestoruen A(nn)o 1542, im 65 Iahr sines Hargesvogedt, Dettleff Clements gestoruen A(nn)o 1557, im 15 Iahr sines ambtes, Erich Clements gestoruen A(nn)o 1597 im 39 Iahr sines ambtes, Dettleff Clements gestoruen A(nn)o 1618 im 21 Iahr sines ambtes, Iss allso de Hargesvoged die by dÿssen geschlechte gebleue(n) in de 140 Iahr«. Herefter »Epitaphium« på latin, forfattet af Johannes Mauriti, provst i Tønder, »ex affinibus intimus« (»den fortroligste af svogrene«)²⁸. Tavlen rektangelfelt flankeres af riflede pilastre, smalle kartouchevinger, tilsvarende hængestykke, brudt gavlf med englehoved. Gylden fraktur, »Epitafiet« med versaler. Malede våbenskjolde (som font og epitaf) holdt af svævende (naive) engle på hver side af

topgavlens englehoved, i frisen: »Trouwett Tuw dat Tuwe Namen im Hemmell geschreuen synt. Luc. 10«, i postamentfeltet: »Erem hertlich geleueden Ehe Manne hefft de hochbedrouede Wedewe Anne Nisses disse Tafel tho ewiger gedechtenisse setten laten« og endelig i hængestykket: »Anno 1619 den 16. November«. Broget staffering, istandsat og suppleret 1951—52. På skibets nordvæg.

3) 1701. Hinrich Funck, herredsfoged. »Zu Gottes Ehren und dieser Kirchen zu Zierath ist dieses von dem Hoch Fürstl. Hardesoigt Hinrich Funcken Nachdehmb derselbe in Treÿau Schwabstedt Ambts ins 9 und hier in Schlucksharde ins 20ste Jahr in Hoch. Fürstl. Diensten gestanden Und von desselben Hertz Eheliebsten Anna Dorothea Funcken gegeben undt hierher gesetzt worden Im Jahr Christi 1701 Den 26. Marty.« Det kæmpemæssige, næsten $4 \times 3 \frac{1}{2}$ m store epitaf

er samlet af brede, vandret lagte fyrrebrædder, hvis konturer er udsavet efter den i forvejen planlagte, malede rammedekoration, fortrinsvis store, hvidgrå akantusblade. I midtstykkets to af tvillingsøjler flankerede felter, er der malet en farverig helvedesscene; foroven til venstre en engel med bog og øverst i venstre hjørne Lazarus i Abrahams skød, med skriftbånd pegende som en stråle ned mod de pinte: »Ach Vater Abraham ...«, øverst til højre en djævel stødende fordømte i helvede. I »vingerne« småbørn i fliget storakantus. I »topstykket« en engel (i modedragt) — to laurbærbladindrammede, dygtigt malede portrætter af afdøde og hans hustru; rammerne støttes af velnærede englebørn og øverst, over et skriftbånd med »Gott allein die Ehre«, ligger en meget naivt malet dito. Under billederne er der en malet frise med frakturindskrift (tysk), der maner læseren til at beskue (helvedes)billedet og tage ved lære. »Hængestykket« under malet profilliste har akantus og frugtbundter omkring liggende oval med mindeskriften (fraktur) og afsluttes nedad af en muslingeskal. Epitafiet, der efter en istandsættelse 1954 er ophængt vestligt på skibets nordvæg, har ført en ret omtumlet tilværelse både i og uden for kirken. En

K. M. 1950

Fig. 12. Bylderup. Gravsten over herredsfoged Nis Hinricksen, død 1554 (p. 1622).

tid var helvedesbilledet overmalet og erstattet af en malet præsterækketavle²⁹; men allerede i sidste tiår af 1800'rne blev det nedtaget og lagt på loftet for senere at blive fjernet fra kirken. Genopsat 1954.

4) Mindetavle over 34 i 1914—18 faldne sogneboere. På skibets nordvæg.

Gravsten. (Fig. 12). O. 1554. Nis Hinricksen, herredsfoged. »Anno domini MVCLIII iars mondages na Andres wort hir vnder begravnen Nis Hinricksen hardesfaget dem godt ane twivel genedig is den he in sinen lesten bi em blef«, og i skjoldet: »Got is min hogest trost«. Indskriften, der savner skilletegn, må oversættes³⁰ således: I det Herrens år 1554 om mandagen efter Andreas' dag blev herunder begravet N. H., herredsfoged, hvem Gud uden tvivl er nådig; thi han blev hos ham på det sidste. — Gud er min højeste trøst. Lysgrå kalksten, 210 × 126,5 cm (revnet og sammensat med cement, hvori de manglende bogstaver er ridset op); Andreaskorsket i skjoldet nederst på stenen er Nis Hinricksens bomærke og genfindes i hans segl³¹. Skjoldet er ved et sløjfebånd op- hængt i en langskaffet spidsøkse, hvis skaft bærer et par symmetriske akantusblade. Stenens oprindelige plads var neden for prædikestolen (1891 delvis dækket af mandsstolene); herfra flyttedes den ud på kirkegården vest for tårnet, men reddedes o. 1927 ind i våbenhuset, hvor den nu er rejst op ad østvæggen. Til Nis Hinricksens navn³² er knyttet flere sagn i forbindelse med hans op- træden 1523 på Urnehoved ting, hvor han talte Frederik I.s sag over for de fjendtligsindede bønder; han slap hårdt såret fra dette møde og reddede sig kun ved hjælp af sin hurtige hest, men fem pile blev hængende i hans tykke kappe. Denne skal tillige med pilene og hans sporer være blevet ophængt i Bylderup kirke; ifølge pastor Beier skulde de være faldet ned engang mellem 1786 og 1790; Pontoppidan omtaler dem dog allerede 1781 som forsvundne.

Kirkegårdsmonumenter. *Gravsten.* O. 1835. Marina Elisabeth Hedewig Grangaard, »Pastorin«, f. Schmid, f. 14. febr. 1775 i Dreisdorf, d. 18. dec. 1835 i Tingleff, 60 år. Gråbrun kalksten, 98 × 68 cm, med fordybet skriveskrift.

Støbejernskors. 1) O. 1824. »Johanne Magdalena Johannsen aus Bredewadt, geb. d. 23. Novbr. 1821, gest. d. 30. Decbr. 1824«. 97 × 59 cm, med reliefkursiv; foroven svævende engel med palmegren og kors, forneden stående engel.

2) O. 1845. »Thomas Sönnichsen von Haistruphoff, geb. 21. November 1788, gest. 19. Febr. 1842«, og »unsere sel. Mutter« Ingeburg Sönnichsen, f. Paulsen, f. 5. okt. 1793, d. 1. jan. 1845. 157 × 101 cm, med reliefkursiv. Foroven to hæn- der i skyer, forneden kvinde med nedadventt fakkelt.

3) O. 1849. »Pastor P. C. Schmidts Familienbeγράbniss, Pastor in Bülderup 1833, versetzt nach Buhrkall 1849«. 118 × 67 cm, med reliefversaler. Pastor S. døde 1875 som præst i Skodborg.

Korrekturnote: *Dåbskande* af tin, stemplet med Justitia-mærke, »englischer zin 1755 (ell. 65)« samt IM; vistnok sydtysk arbejde. Skænket efter 1954.

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Åbenrå. *Bylderup præstearkiv*: B 2. Arkivfortegnelse 1803. — B 4. 1736—1813. Sager til arkivfortegnelsen 1803. — Bb. 1851—70. Indgåede skrivelser. — Bd 5. 1785—1935. Sager vedr. kirken, præstegården og kirkegården. — Ca 1. 1732—1872. Kirke-regnskabsbog. — Ca 3. 1905—26. Kirkeregnskabsbog. — *Tønder provstearkiv*: 1636—1865. *Bylderup kirkeregnskabsbog*. — 1786—1919. Sager vedr. Bylderup sogn II, lægget 1786—1917. Bausachen, Kirchhof. — *Tønder kirkevisitatorium*: aflev. fra Kiel: G VI 2, nr. 615. 1732—1847. Betr. die Kirche zu Bylderup. — C VI 2, nr. 616. Inventarium der Kirche zu Bylderup. — Se i øvrigt arkivalier for Tønder provsti i almindelighed p. 932. — *Chronik 1896 ff.* (ved embedet). — Kirkeklokkecirkulære af 1918, besvaret 1922 (NM). — Museumsindberetninger af S. A. Claudi-Hansen 1910, M. Mackeprang 1922 (†kalkmalerier), O. Søndergaard 1922 (†kalkmalerier), Niels Termansen 1922 (†kalkmalerier), jfr. *Jyllandsposten* 21. sept. 1922, P. Kr. Andersen 1935 og 1952 (forundersøgelse og istandsættelse af inventar), 1952 og 1955 (undersøgelse og istandsættelse af epitaf nr. 3) og N. J. Termansen 1953 (epitaf nr. 3). — Undersøgelse og beskrivelse ved M. Mackeprang 1950 samt Elna Møller, Erik Moltke 1950 og 1954 og Marie-Louise Jørgensen 1954.

Haupt II, 565 ff. — H. M. Detlefsen, i *Den nordslesvigske Kirke* (red. H. Hejselbjerg Paulsen) II, 1948, p. 72 ff.

¹ Pag. 165; herfra har Pontoppidan det i *Danske Atlas VII*, 300. ² Indtægterne af dette, knyttet til Burkal og Bylderup sogne, henlagdes 1575 af hertugen til en skole i Bylderup, som skulde forestås af kapellanen, se *De Hansborgske Registranter ved Caroline Emilie Andersen I*, 1943, p. 241 ff., jfr. *Kirkehist. Sami.* 3. rk. I, 740. ³ *Diplomatarium Danicum* 1. rk. IV, nr. 57. ⁴ Smst. nr. 171. ⁵ Smst. 2. rk. I, nr. 173, III nr. 107, VI, nr. 170 og *Ældste danske Archivregistraturer V*, 776. Heller ikke hertug Valdemars pantsættelse af sognet 1353 (*Repertorium* nr. 2393 s og 2606 s) synes at have påvirket ejendomsforholdet. ⁶ *Dipl. Dan.* 2. rk. II, nr. 389; i 1328 ses sognepræsten at have fået et kanonikat i Ribe, smst. 2. rk. X, nr. 78. ⁷ *Repertorium* nr. 10135, 10. aug. 1504. ⁸ *Tønder provstearkiv*: 1636—1865. *Bylderup kirkeregnskabsbog*, jfr. Carsten Petersen, i *SJyAarb.* 1941, p. 13. ⁹ *Sml. Morskabslæsning for Den Danske Almue*. Udg. af H. K. Rask. 1840, nr. 40, 2. okt. (p. 623—25). ^{10a} *Danske Sagn III*, 1895, p. 110, nr. 580 og p. 149, nr. 769 samt den i note 32 nævnte litteratur. ¹⁰ *Bylderup præstearkiv*: 1732—1872. *Kirkeregnskabsbog*. ¹¹ 1882 anskaffedes en ny kirkegårdsport for indtægten af noget af det solgte tagbly (*Tønder provstearkiv*: 1786—1919 etc., lægget 1786—1917. Bausachen, Kirchhof). ¹² *Tønder provstearkiv*: 1786—1919 etc., lægget 1786—1917. Bausachen, Kirchhof. ¹³ *SJyAarb.* 1941, p. 37; jfr. Carsten Petersens privatarkiv: saml. ang. kirker i Sønderjylland. *Slesvig acta A XX*. ¹⁴ *Bylderup præstearkiv*: B 2. Arkivfortegnelse 1803. ¹⁵ *Sønderjydske Maanedsskrift* 1. årg., 1924—25, p. 160. ¹⁶ *Abildgaards dagbog* p. 165. ¹⁷ LA. Åbenrå. *Højst præstearkiv*: Ca 1. 1696—1888. *Højst kirkeregnskabsbog*. ¹⁸ *Bylderup præstearkiv*: 1785—1935. Sager vedr. kirken etc. ¹⁹ *Sig. Schoubye*: *Guld- og sølvsmedemærker fra Tønder og Tønderegnet*, Tønder 1958, p. 10, nr. 6; jfr. *Bøjes stempel* 2835. ²⁰ L. Andresen, i *Die Heimat*, 1927, p. 267. ²¹ Ifølge *Danske Atlas VII*, 300 »Før-vandt af den Nissenske Familie i Haistrup«. ²² *Tønder kirkevisitatorium*: C VI 2, nr. 616. *Inventarium* etc. ²³ LA. Åbenrå. *Tønder provstearkiv*: 1836—63, 1875. *Visitationsberetninger*. ²⁴ LA. Åbenrå. *Tønder kirkevisitatorium*: 1856—62. *Visitationsprotokol*. ^{24a} Jfr. Wolfgang Scheffler: *Zur Benaissanceplastik in Schleswig-Holstein*, i *Schlesw.-Holst. Jahrbuch*, 1930—31, p. 96. ²⁵ *Sig. Schoubye*: *Gamle Møbler fra Tønderegnet*, Tønder 1951, p. 5. ²⁶ *De sønderjydske Kirkeklokker*, 1925, p. 26.

²⁷ Ang. et til Bylderup kirkeklokke knyttet sagn, se Sønderjydske Maanedsskrift, 1. årg., 1924—25, p. 15. ²⁸ Gengivet i SJyAarb. 1891, p. 221. ²⁹ Denne overmaling skete først i pastor Bahnsens embedsperiode (1882—94). Ikke desto mindre befinder sig i Dansk Folkemindesamling en på stedet optegnet »tradition«, der dels går ud på, at herredsfogden havde ladet sig selv male i himmelen, men en af sine uvenner i helvede, dels fortæller, at man mange gange forgæves havde overmalet helvedesbilledet, nu var det sortmalet. Jfr. Danske Sagn III, 1895, p. 110, nr. 580. ³⁰ Ifølge professor Peter Jørgensen, Kbh.s universitet. ³¹ Jfr. Sønderjydske Maanedsskrift 4. årg., 1927—28, p. 58.

³² Om Nis Hinricksen, se Danske Atlas VII, 300, Staatsbürgerliches Magazin IV, Schleswig 1824, p. 244—246 (»Der Mantel in der Bülderuper Kirche; eine Legende mitgetheilt von Pastor Beier in Carlum«), G. Friis: Herredsfoged Nis Henriksen paa Haistrupgaard og hans Slægt, i SJyAarb. 1891, p. 213—243, især p. 214 ff., med litteraturhenvisninger (jfr. Sønderjydske Maanedsskrift 6. årg., 1929—30, p. 139—141, uddrag af foregående), J. Hansen, i Sønderjydske Maanedsskrift 1. årg., 1924—25, p. 160, 4. årg., 1927—28, p. 57 f. (om gravstenen), jfr. Georg Galster, i Nordisk numismatisk Årsskrift 1953, p. 205 f.

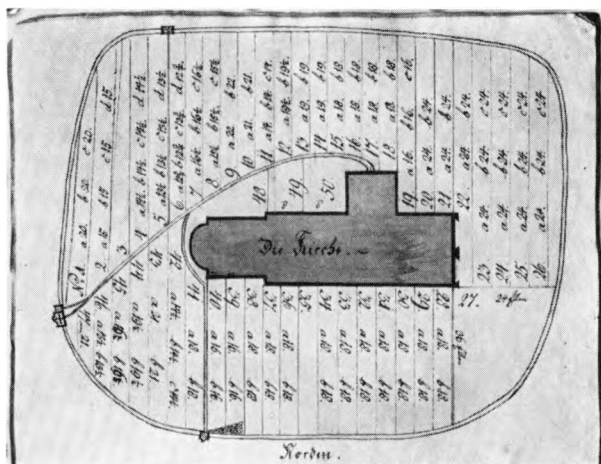

Fig. 13. Bylderup. Kirkegårdsplan o. 1800 (p. 1607).